

OIKEUSMINISTERIÖLLE

Viite: VN/4305/2022

Asia: Lausunto maalittamisen rikosoikeudellista sääntelyä koskevasta arviomuistiossa

Yleistä

Suomen tuomariliitto – Finlands domareförbund ry (jäljempänä Tuomariliitto) kannattaa arviomuistiossa esitettyä ehdotusta maalittamista koskevan pykälän lisäämisestä rikoslain 25 lukuun.

Kuten arviomuistiossa todetaan rikoslaissa ei ole maalittamisen eri osatekijät kattavaa rangaistussäännöstä. Maalittamisessa rikosoikeudellinen vastuu on tällä hetkellä vältettävissä, vaikka kysymys olisi järjestelmällisestä, joukkoistamisella tapahtuvasta häirinnästä.

Voimassa olevan rikoslain ulkopuolelle jää tämän vuoksi laajalti menettelyä, joka vakavasti vaarantaa demokraattisen yhteiskunnan toimintaa ja luottamusta siihen.

On huomattava, että vaikka ensisijaisesti Tuomariliitto kannattaa maalittamisen rangaistussääntelyä jäsentensä virkatoimien riippumattomuuden ja henkilökohtaisen koskemattomuuden suojelemiseksi, kysymys on samalla demokraattisen yhteiskunnan ja oikeusvaltion suojelemisesta.

Yksittäinen maalittamisen kohteeksi joutunut henkilö on välikappale, jonka kautta pyritään estämään yhteiskunnan oikeusjärjestyksen toteutumista. Kriminalisoinnin suojeluobjektina ovat kohdehenkilön koskemattomuus, riippumattomuus ja toimintavapaus sekä yhteiskunnan asianmukainen toiminta. Ne ovat hyvin tärkeitä suojeltavia arvoja. Jo yksin tällä perusteella kriminalisointi on perusteltu tai jopa välttämätön.

Sääntelytehtävää vaikeuttaa maalittamisen suhde sananvapauteen perusoikeutena.

Laajan kritiikin vallanpitäjiä, virkakuntaa ja yksittäisiä päätöksiä tai niiden seurauksia kohtaan on aina oltava sallittua ja valtion tulee sitä sananvapauden oikeutettuna käyttönä sietää, suvaita ja jopa edistää.

Joskus yhteiskunnalliseen, tieteelliseen ja taiteelliseen kritiikkiin kuuluvat kannanotot synnyttävät kohteelleen hyvin samankaltaisia vaikutuksia kuin arviomuistiossa kriminalisoitavaksi ehdotetut teot, eikä kysymys siitä huolimatta silloin ole maalittamisesta.

Maalittamisella voidaan perustellusti olettaa olevan niin sanottu vaientamisvaikutus. Organisoitun joukkoistetun häirinnän kohteeksi joutuminen on omiaan kaventamaan sananvapauden käyttöä. Henkilöt eivät ole valmiita käyttämään julkisia puheenvuoroja oman asiantuntemuksensa tai virka-asemansa puolesta julkisesti häirinnän pelon vuoksi. Vaarana on julkisten puheenvuorojen ja näkökulmien rajoittuminen ja yhteiskunnallisesti yleisessä tiedossa olevien seikkojen värittyminen tai kaventuminen totuutta vastaamattomiksi.

Kriminalisoinnilla olisi tältä osin myös sananvapautta tukevia ulottuvuuksia.

Tuomariliitto katsoo, että yksittäiseen henkilöön kohdistuvan kritiikin osalta sallitun sananvapauden rajat ovat tosiasiaassa verrattain helposti tunnistettavissa. Demokraattisessa yhteiskunnassa on lukuisia sallittuja kanavia ja tapoja vaikuttaa lainsäädäntöön, uutisointiin, virkatehtävien valvontaan ja yksittäisten virkatoimien laillisuusvalvontaan. Myös vapaa kirjoittelu eri sosiaalisen median alustoilla mainituista aiheista on sallittua eikä se tule arvioitavaksi maalittamisena ehdotuksenkaan nojalla.

Koska kyse on jokaisen sananvapautteen puuttuvasta rangaistussäännöksestä, tunnusmerkistön tulee olla erityisen tarkkarajainen ja suppea, missä on ehdotuksessa onnistuttu.

Maalittamisen määritelmä

Arviomuistiossa todetulla tavalla ei maalittamisena tunnetulle ilmiölle ole aiemmin vakiintunut yleisesti hyväksyttyä määritelmää.

Tuomariliiton käsityksen mukaan maalittamisessa on tyypillisesti kysymys sähköisen tietoverkon kautta tavoitettavissa olevassa laajassa ryhmässä tai tällaista ryhmää hyödyntäen tapahtuvasta suunnitelmallisesta ja epäasiallisesta viestinnästä, jolla pyritään vaikuttamaan kohteena olevan viranomaisen tai muun yhteiskunnallisesti merkityksellistä tehtävää hoitavan kykyyn hoitaa tehtäviään tai esimerkiksi tiedonvälityksessä työtä tekevän journalistin käsittelemiin aiheisiin. Tulisi kuitenkin pohtia, voidaanko asian käsittelyssä huomioida myös se, että samalla tai jatkona kohdehenkilöä maalitetaan myös muissa viestintäkanavissa.

Lisäksi Tuomariliitto huomauttaa, että on tuotava esiin, että rangaistavaa vaikuttamista voidaan tehdä eri tavoilla esimerkiksi painostamalla ja mustamaalaamalla kohdehenkilön läheisiä.

Arviomuistiossa ehdotetun RL 25:7b.1:n 1 ja 2 kohdista ilmenevä määritelmä kattaa Tuomariliiton käsityksen mukaan sellaiset maalittamisena pidettävät ilmiöt, joiden kriminalisointi on perusteltua.

Tarve säätää maalittaminen rangaistavaksi ja rangaistavaksi säätämisen edellytykset

Osa maalittamisen luonteisesta toiminnasta voi olla rangaistavaa nykyisin rikoslaissa olevien tunnusmerkistöjen perusteella. Osa maalittamisena pidettävästä järjestelmällisestä häirinnästä jää kuitenkin rankaisematta jäävälle eräänlaiselle katvealueelle.

Maalittamisessa pyritään usein tyypillisesti vaikuttamaan viranomaisen mahdollisuuteen tai halukkuuteen hoitaa tehtäviään, joten ilmiöön liittyy vahva julkinen intressi. Järjestelmälliseen häirintään on kyettävä puuttumaan myös niissä loukkaamistilanteissa, joissa kohdehenkilö ei asiaa tiedä tai halua tietää. On täysin kohtuutonta asettaa yksilölle velvollisuus seurata itseensä kohdistuvaa häirintää ja tehdä rikosilmoituksia eri lainsäännösten nojalla siinä toivossa, että joku niistä kattaisi häneen kohdistetun menettelyn.

Kriminalisoinnin tavoitteena on oltava yhteiskunnan rakenteiden horjuttamisen estäminen. Yhteiskunnalla on velvollisuus suojata omia rakenteitaan ja oikeusvaltion toimivuutta.

Voimassa olevien rikoslain säännösten osallisuussäännökset koskevat ensisijaisesti pistemäisiä tapahtumia ja vaativat kiinteän syy-yhteyden osallisten välille, jotka entuudestaan tuntevat toisensa. Ne eivät kata maalittamisen tapaisia joukkoistamistilanteita, joissa entuudestaan mahdollisesti huonostikin toisensa tuntevat henkilöt häiritsevät samaa kohdetta ja kokonaisvaikutus jää arvioimatta.

Sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä annetun lain (18 §) mahdollistamaa verkkoviestin jakelun keskeyttämismääräystä ei puolestaan voida pitää tehokkaana keinona puuttua maalittamiseen, koska tällainen määräys voidaan antaa vain, jos viestin sisällön perusteella on ilmeistä, että sen pitäminen yleisön saatavilla on säädetty rangaistavaksi, ja edellä esitetyllä tavalla osa maalittamisteoista nimenomaan jää rikostunnusmerkistöjen ulkopuoliselle katvealueelle. Arviomuistiossa (s. 35) esitettyyn viitaten Tuomariliitto myös katsoo, että kyseistä lakia ei voida sananvapauden merkitys huomioon ottaen muuttaa siten, että se mahdollistaisi nykyistä laajemmin mahdollisuuden keskeyttää verkkoviestien jakelua. Vastaavasti on arvioitava sähköisen viestinnän palveluista annettua lakia ja sen mahdollistamaa palveluntarjoajan tallentaman tiedon saannin estämistä (185 §).

Maalittamisen säätämällä rangaistavaksi pyritään turvaamaan kohdehenkilöiden kyky ja halu jatkaa ja suorittaa lain mukaista työ- tai virkatehtävää, järjestötoimintaa, uutisarvoisten asioiden tai politiikan kommentointia tai muuta asiallista yhteiskunnallista vaikuttamista. Maalittamalla eri tahot pyrkivät horjuttamaan edellä todettuja yhteiskunnan toimivuuden, avoimuuden ja sisäisen turvallisuuden olennaisia ydinelementtejä. Toimintatapana käytetään joukkoistamalla toteutettua yksittäisen henkilön mustamaalausta, suoraa tai epäsuoraa pelottelua ja/tai painostamista, jolla yksittäisen henkilön lisäksi pyritään vaikuttamaan laajalti myös muihin samassa asemassa tai samaa mielipidettä edustaviin henkilöihin.

Suojattavina oikeushyvinä ovat yleinen turvallisuus, oikeudenhoidon riippumattomuus ja valtion sisäinen ja ulkoinen turvallisuus.

Edellä selostetuista syistä esitetyn rangaistussäädöksen säätäminen on tarpeellista ja sille on varsin painavat yhteiskunnalliset perusteet.

Kysymys ei ole vallanpitäjien tai virkakunnan suojelemisesta arvostelulta, asialliselta kritiikiltä tai tutkinnalta.

Tuomariliitto kiinnittää omalta osaltaan tässä yhteydessä huomiota Euroopan neuvoston ministerikomitean 13.10.1994 hyväksymään suositukseen tuomareiden riippumattomuudesta, tehokkuudesta ja roolista (Recommendation No. (94) 12 on the independence, efficiency and role of judges), jonka mukaan tuomareiden itsenäisyys on turvattava perustuslailla ja perustuslaillisilla periaatteilla.

Ministerikomitean myöhemmässä muun ohella tuomareiden riippumattomuutta koskeneessa suosituksessa 17.11.2010 (Recommendation CM/Rec(2010)12) on korostettu erityisesti myös tuomarien riippumattomuuden suojaamista ulkoiselta vaikuttamiselta (kohdat 11–14 ja Explanatory memorandum, kohdat 18–22).

Edellä esitetyt seikat huomioon ottaen maalittamisen torjumiseksi ei ole pidettävä riittävinä nykyisen lainsäädännön tarjoamia keinoja. Myöskään mahdollisuuksia muuttaa rikosoikeuden ulkopuolista lainsäädäntöä ei voi suojattavien oikeushyvien keskeisen merkityksen vuoksi pitää riittävänä sääntelynä asiassa.

Maalittamisen tunnusmerkistö

Luonnosteltu maalittamisrikoksen tunnusmerkistö on melko tarkkarajainen ja siinä otetaan esimerkiksi sananvapaussuoja varsin hyvin huomioon. Ehdotuksessa on 1) määritelty häirintätarkoitus kriminalisoinnin ehdoksi, 2) kirjattu rikoslain 24 luvun 8 ja 9 §:ää vastaavat sananvapautta turvaavat poikkeukset ja 3) määritelty, että häirintätarkoitus voidaan päätellä viestistä itsestään (s. 86). Riski syyllistyä tunnusmerkistössä tarkoitettuun maalittamiseen tiedonvälityksessä tai tavanomaisessa julkisessa keskustelussa lienee vähäinen.

Arviomuistiossa ehdotettu tunnusmerkistö kattaa ainoastaan yleisesti käytettävissä sähköisissä tietoverkoissa suoritettavat teot. Tuomariliitto huomauttaa, että maalittamiseksi luonnehdittava toiminta voi tapahtua muussakin ympäristössä kuin sanotun mukaisessa tietoverkossa. Koska keskeisin nykyisin rankaisematta jäävä maalittamiseksi luonnehdittava toiminta kuitenkin tapahtuu juuri sähköisissä tietoverkoissa esimerkiksi erilaisilla sosiaalisen median alustoilla, on ehdotettu tunnusmerkistö tältä osin riittävä.

Jatkovalmistelussa harkittavaksi voi tulla, olisiko säännökseen lisättävä toissijaisuutta koskeva lauseke, jonka mukaan se tulisi sovellettavaksi vain, jos teosta ei muualla laissa ole säädetty ankarampaa rangaistusta.

Koska ainakin osa kaikista moitittavimmista maalittamisteoista saattaa tulla rangaistaviksi jo nykyisten kriminalisointien puitteissa, erilliselle maalittamisen törkeää tekemuotoa koskevalle tunnusmerkistölle ei ole tarvetta.

Ehdotuksen suhdetta Euroopan ihmisoikeussopimuksen 10 artiklan tulkintakäytäntöön tulee jatkovalmistelussa tarkastella arviomuistiossa nyt tehtyä tarkemmin. Etenkin ihmisoikeussopimuksen 17 artiklan oikeuksien väärinkäytön kiellon soveltamista niin sanottuun vihapuheeseen on arviomuistiossa kuvattu epätarkasti ja yleistäen (s. 45–46).

Jatkovalmistelussa on arvioitava perusteellisemmin, kuinka laajasti maalittamiseen voidaan rikosoikeudellisin keinoin puuttua rikkomatta 10 artiklaa sekä perustuslain 12 §:n rajoitusedellytysten näkökulmasta.

Maalittamisen rangaistusasteikko

Tuomariliitto kannattaa Suomen Lakimiesliiton esitystä maalittamisen rangaistusasteikoista. Arviomuistiosta poiketen rangaistusasteikoksi tulisi valita sakko – 1 vuosi 6 kk vankeutta, joka asteikkona puuttuu kokonaan arviomuistion rangaistusasteikkojen vertailusta. Tämä rangaistusasteikko on käytössä muissa sellaisissa rikosmuodoissa, joihin Tuomariliitto Lakimiesliiton tavoin katsoo maalittamisrikoksen vertautuvan. Kerrottu rangaistusasteikko ilmentää myös paremmin teon paheksuttavuutta, eikä se tosiasiallisesti korottaisi merkittävällä tavalla annettavia rangaistuksia tai lisäisi annettavia vankeusrangaistuksia. Sen sijaan valittavalla rangaistusasteikolla on merkittävä vaikutus rikoksen vanhentumisaikaan. Jos rangaistusasteikoksi valitaan Lakimiesliiton esittämä sakko – 1 vuosi 6 kk vankeutta, vanhentumisaika piteneisi 2 vuodesta 5 vuoteen. Tämä parantaisi huomattavasti mahdollisuuksia tutkia, tehdä syyteharkinta ja saada asia tuomioistuimessa vireille ennen rikoksen vanhentumista. Tämä on tärkeää erityisesti laajoissa jutuissa sekä tilanteissa, joissa tekijöitä ei kyetä selvittämään heti tutkinnan alkuvaiheessa.

Tuomariliitto esittää kuitenkin harkittavaksi erillisiä rangaistusasteikoita riippuen siitä, onko kyseessä 1 kohdassa tarkoitettu menettelyn alullepanija vai 2 kohdassa tarkoitettu yksittäinen osallistuja.

Maalittamisen yritys

Arviomuistiossa esitettyyn nähden Tuomariliitolla ei ole huomautettavaa arviomuistion esitykseen siitä, että maalittamisen yritystä ei säädetä rangaistavaksi.

Syyteoikeusjärjestelyt

Tuomariliitolla ei ole huomautettavaa tältä osin arviomuistiossa esitettyyn.

Salaiset pakkokeinot ja salaiset tiedonhankintakeinot

Tuomariliitolla ei ole huomautettavaa tältä osin arviomuistiossa esitettyyn. Vaikka rangaistusasteikko poikkeaa muista pakkokeinolaissa mainitusta rikoksista, nyt kyseessä olevien rikosten erityinen luonne edellyttää mahdollisuutta pakkokeinojen käyttämiseen.

Ehdotusten vaikutukset

Tuomariliitto toteaa, että taloudelliset vaikutukset tulee ottaa huomioon oikeudenhoidon resursseissa ja huolehtia niiden riittävydestä. Muilta osin Tuomariliitolla ei ole huomautettavaa arviomuistiossa esitettyyn.

Lausunnon valmistelu

Lausunnon ovat valmistelleet käräjätuomari Johanna Helminen, asessori Juhani Laine sekä hovioikeuden esittelijä Jose Saranpää.

Lausuntoa on käsitelty oikeuspoliittisessa valiokunnassa ja Tuomariliiton hallituksessa.

Helsingissä 9.11.2022

Suomen tuomariliitto – Finlands domareförbund ry

Anna Pitkänen
puheenjohtaja

Minna Hällström
varapuheenjohtaja

Suomen tuomariliitto - Finlands domareförbund ry toimii tuomioistuinlaitoksen kehittämiseksi sekä sen merkityksen ja tuomarin riippumattoman aseman säilyttämiseksi yhteiskunnassa. Tuomarikunnan yhteisenä järjestönä Tuomariliitto valvoo ja edistää jäsentensä ammatillisia ja muita yhteisiä pyrkimyksiä.